

ПРАКТИКА ПРОТЕКЦІОНІЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пузанов І.І.

д.е.н., професор, професор кафедри міжнародних фінансів

ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка

У своєму виступі на Генеральній Асамблеї ООН президент США Дональд Трамп просигналізував про рішучий розрив з глобалізацією, якою США керувалися у своїй економічній політиці. Він розкритикував багатосторонній підхід післявоєнної епохи і підкреслив, що його вищий пріоритет – повернути своїй країні безкомпромісний суверенітет. Він неодноразово закликав побудувати світ “сильних, суверенних країн”, кожна з яких прагне поставити свої інтереси на перше місце. Він підкріплює свої слова конкретними діями, послідовно виводячи США з міжнародних угод – від Паризької угоди по клімату до Іранської ядерної угоди. США підтримують вихід Великобританії з Європейського Союзу, і солідаризується з популістськими урядами в Італії, Польщі та Угорщини, вороже налаштованими до подальшого просування проекту європейської інтеграції.

По великому рахунку стиль державного управління Д.Трампа насправді не сильно вибивається з більшої частини історії США. Він просто несумісний з основними положеннями зовнішньої політики після Другої світової війни, так як Д.Трамп вважає за краще старі уявлення про роль Сполучених Штатів у світі. Принцип “Америка перш за все” глибоко коріннями заглиблюється в минуле Сполучених Штатів. Це заклик назад в епоху, що передувала Другій світовій війні – до більш ранньої версії американської винятковості і більш давнього різновиду державного управління. Негативний настрій США до міжнародних договорів, економічний протекціонізм, спокуса ізоляціонізмом – всі ці аспекти

підходу Д.Трампа в різному тактичному тлумаченні взяті з історичного зовнішньополітичного досвіду США.

Д.Трамп унікально підіграє виборцям з глибинки Америки, які відчують себе ущемленими глобалізацією, міграцією та експансіоністською концепцією міжнародних зобов'язань. Саме тому Д.Трамп прагне відродити Сполучені Штати зразка давно минулих років.

Д.Трамп дійсно головним чином зосереджений на торгових відносинах, але вважає за краще вільній торгівлі протекціонізм і принцип взаємності. В ООН він наполягав на тому, що торгівля повинна бути “справедливою і взаємно зобов'язуючою”. Він почав безліч торговельних воєн, обклавши митами імпорт, щоб захистити американських виробників, і він хоче, щоб торговельні партнери Америки розширили доступ американських товарів на свої ринки.

У цьому теж немає нічого нового. Типовий договір, складений, в основному, Джоном Адамсом і затверджений Континентальним конгресом 17 вересня 1776 р. містив заклик до взаємно зобов'язуючої, але не вільної торгівлі з іншими країнами. А мита захищали зростаючу індустріальну базу США, починаючи з епохи батьків-засновників до перетворення країни на велику державу.

Однак, зараз протекціонізм Д.Трампа має під собою певне підґрунтя. В основі такого підходу закладені глибинні теоретичні передумови і зовсім інша ситуація в світовій економіці.

Головне завдання, поставлене Д.Трампом, – відновити нормальний торговельний баланс між Сполученими Штатами і іншим світом, щоб виправити систематичний і надмірний перекис в торгівлі з багатою Східною Азією і Європою, і одночасно захистити галузі, життєво важливі для американської національної безпеки.

Торговельний баланс – це різниця між вартістю експорту та імпорту. Коли імпортується більше, ніж експортується, утворюється торговельний дефіцит, який означає, що країна багато в чому залежить від прямих

зарубіжних інвестицій або від грошових запозичень для заповнення різниці. У довготривалій перспективі стійкий дефіцит торговельних операцій знижує сукупний попит на товари і послуги в країні, сповільнюючи зростання економіки і зайнятості населення.

У 2017 р. торговельний дефіцит США в області товарів і послуг виріс на 12% – до 566 млрд. дол., і це найвищий показник з 2008 року. Торговельний дефіцит з КНР складає 375 млрд. дол. З урахуванням цього дисбалансу стає зрозумілим протекціонізм Д.Трампа, що намірився знищити ліберальний економічний порядок.

У березні 2018 року адміністрація Д.Трампа оголосила про збільшення тарифів на китайський експорт до Сполучених Штатів. В контексті загострення існуючої сьогодні торгової війни стає все більш зрозуміло, що політика США стосовно Китаю істотно скоригована, а їх торгова політика приведена у відповідність із загальним підходом до КНР. Зміни у відносинах між США і Китаєм сильно вплинуть на положення Китаю в світовому співтоваристві і економічний розвиток КНР, і вони побічно позначаються на всіх міжнародних відносинах.

Політика Д.Трампа передбачає протидію глобалізації. Фактично підкреслюється принцип “американська торгівля перш за все”, “працевлаштування американців перш за все” і “американська економіка перш за все”. Вона ґрунтується на переконанні, що ознака здорової національної економіки – більше експорту і менше імпорту; світова торгівля при цьому розглядається як гра з нульовою сумою, тобто гра в якій може бути тільки один переможець.

Д.Трамп схиляється до протекціонізму, намагаючись повернути назад в країну інвестиції американських корпорацій і зупинити імміграцію. Він намагається переглянути багатосторонні і двосторонні торговельні угоди, щоб домогтися більш вигідних для США умов зовнішньої торгівлі. Всі ці дії – вираження його антиглобалістських переконань і прагнень. Реалізація Д.Трампом своєї зовнішньоторговельної політики змушує США

порушувати правила світової торгівлі, що викликає сум'яття в світовому економічному порядку.

І ця політика досягає успіху. На внутрішньому фронті безробіття впало в травні до 3,8% – такого не було від буремних часів доткомівського буму (dot-com). При цьому безробіття серед афроамериканців досягло рекордно низьких значень. Серед громадян латиноамериканського походження, тінейджерів та людей без вищої освіти воно знаходиться на найнижчому рівні за багато десятиліть або близько до цих показників. Що стосується працюючих жінок, то безробіття найнижче за 65 років. За час президентства Д.Трампа фондовий ринок і споживча довіра побили всі мислимі рекорди. Кількість звернень за іпотечним кредитом для придбання нового будинку досягла найвищої точки за 7 років, а ціни на бензин і паливо впали до найнижчих значень за 12 років. Нарешті, Д.Трамп пообіцяв покласти край епохи, коли “наші політики були більше зацікавлені в тому, щоб захищати кордони інших країн, ніж свої власні”. І число нелегальних іммігрантів з листопада 2016 року по листопад 2017 року знизилося на 38%. А в квітні 2017 р. прикордонна служба зафіксувала 15766 інцидентів на південно-західних рубежах країни, що стало найнижчим показником як мінімум за 17 років.

У Стратегії національної безпеки США 2017 р. відзначається, що “головний ризик для національної безпеки Сполучених Штатів пов'язаний зі стратегічною конкуренцією між країнами”. Сьогодні суперництво між країнами відбувається не через конкуренцію за колонії, ресурси і території. У нинішній системі міжнародних відносин великі країни здобувають багатство, владу, силу і вплив, в основному, через торгівлю і фінанси, а не військовою силою. Ми бачимо високий ступінь економічної взаємозалежності, а вартість відновлення країни після застосування військової сили, наприклад, в Іраку виявляється непомірно висока.

Сьогодні торгівля стала найбільш конфліктною темою в міждержавних відносинах. У США визначають нечесну торгівлю як

“субсидії іноземних урядів, крадіжку інтелектуальної власності, маніпуляції валютним курсом, нечесну конкурентну поведінку державних компаній, порушення законів про працю і робочу силу, використання примусової праці і багато іншого”. США постійно починали розслідування за розділами 301, 337, 232 і 201 згаданого Закону про торгівлю. Розслідування за розділом 201 (щодо Китаю) проводилося вперше за 16 років.

У Президентському плані торгової політики, виданому в березні 2017 р., відмічалось, що Сполучені Штати повинні “відкинути поняття, ніби потрібно закривати очі на несправедливі торговельні методи, що ставлять у невідгдане положення американських робітників, фермерів і підприємства на світових ринках – заради ефемерних геополітичних вигод”. Адміністрація Д.Трампа пояснює уповільнення економічного зростання в США виключно несправедливою торгівлею, покладаючи вину за всі економічні проблеми на нечесні методи, що використовуються іншими країнами і, перш за все, Китаєм. Виходить, що КНР винна і в уповільненні темпів зростання американського ВВП, і в збільшенні дефіциту торгівлі, і в повільному зростанні робочих місць, і в суттєвому скороченні робочих місць у виробничому секторі після 2000 року. З цієї причини Сполученим Штатам, нібито, слід переформатувати існуючу систему світової торгівлі і розробити нову торговельну політику.

Добре відомо, як американці боролися з економічною конкуренцією з боку Японії у 1980-ті рр., вимагаючи від японців суттєво знизити торговельний профіцит у товарообігу з США. Сьогодні настала черга Китаю піддатися подібній обструкції.

У минулому глобалізація і вільна торгівля приносили Сполученим Штатам великі вигоди, але останнім часом стали поступово проявлятися побічні ефекти глобалізації. Це призводить до серйозних проблем в США, таким як втрата виробничих потужностей і робочих місць у виробничих галузях, падіння доходів, економічна нерівність, політичний конфлікт,

криза національної ідентичності та самовизначення, зростання злочинності і загрози національній безпеці. Саме ці кризи привели до виникнення там антиглобалізму, а також до проведення націоналістичної, протекціоністської і місницької популістської політики.

Своєю політикою Д.Трампа діє проти долара, так як його політиці протекціонізму потрібна слабка, а не сильна американська валюта. Так можна зробити внутрішнє виробництво більш конкурентним і так американська експортна продукція зможе вигравати у конкурентів. Недарма у боротьбі з США Китай відповідає девальвацією юаня. Однак політика ФРС США щодо посилення монетарної політики йде врозрід з бажанням Д.Трампа, тому він постійно критикує регулятора, і заодно звинувачує у валютних війнах Китай, а від Росії з ОПЕК вимагає більш дешевої нафти, тому що тоді ціни на бензин всередині США знизяться, і це буде серйозною підмогою для американського виробництва.

Критики звинувачують Д.Трампа в тому, що він відкидає багато з непорушних постулатів ліберального світового порядку – великої і багатогранної системи, яку США і їх союзники вибудували і підтримували на протязі семи десятиліть, поставивши під сумнів саму суть міжнародного співробітництва. Транзакційний підхід Д.Трампа до зв'язків із зовнішнім світом означає, що Сполучені Штати менше зацікавлені в управлінні довгостроковими відносинами. Їх більше цікавить, яку вигоду можна витягти з короткострокових угод. Д.Трампа просигналізував всьому світу, що США відтепер будуть прагнути відстоювати вузько визначені власні інтереси, а не інтереси так званого світового співтовариства, навіть якщо для цього доведеться поступитися інтересами давніх союзників.

Політика адміністрації Д.Трампа свідчить про різке зниження готовності США зміцнювати світову торгівлю і інвестиції. Однак, загрози Д.Трампа ввести високі загороджувальні мита та інші протекціоністські заходи – скоріше, засіб тиску на інші країни, щоб вони відкрили свої ринки для американських товарів. Це також спроба підвищити стратегічний

статус торговельної дипломатії за допомогою санкцій та інших форм економічного державного управління і натиснути на інші країни, щоб змусити їх робити те, що хоче Вашингтон і чого вони в іншому випадку робити не стануть. Нарешті, Сполучені Штати залишаються провідним світовим ринком експортних товарів, що дає країні величезну перевагу і важливий важіль впливу в торговельних переговорах.

У програмній зовнішньополітичній промові під час виборчої кампанії Д.Трампа сам сформулював свою позицію при формуванні зовнішньоекономічної політики: “Жодна країна, яка не ставила свої інтереси на перше місце, ніколи не процвітала. І наші друзі, і наші недруги ставлять інтереси своїх країн вище наших інтересів, і ми повинні почати робити те ж саме, поступаючи з ними по справедливості. Ми більше не будемо робити нашу країну або її народ заручниками помилкової пісні глобалізму. Національна держава залишається справжнім фундаментом щастя і злагоди в суспільстві”. У словах Д.Трампа явно простежується лейтмотив реалізму.

Д.Трампа розуміє: ліберальний світовий порядок хворий. Ця хвороба розвинулася в світовому масштабі через те, що “після закінчення холодної війни Захід неухильно ставав все менш затребуваним як спільнота безпеки; це поглиблювалося зниженням його економічної ваги, особливо по відношенню до Китаю”. У середині країни проблеми пояснюються думкою, яка розділяється багатьма жителями багатих країн, що вони нічого не отримали від ліберального світового порядку. Більш того, у багатьох виникає відчуття втрачених можливостей, доходів і поваги. Багато американців справедливо вважають, що глобалізація, наповнюючи країну дешевими споживчими товарами і відводячи робочі місця за кордон до низькооплачуваних робітників, руйнує промислове виробництво США, збільшуючи безробіття і знижуючи заробітну плату. Не дивно, що нарікання Д.Трампа з приводу несправедливих торговельних угод знайшли

порозуміння у виборців, особливо жителів промислового Середнього Заходу.

Проте, його зусилля по переорієнтації стратегії США за допомогою винятковості приречені на провал. Його ізоляціоністські устремління і нападки на багатостороннє співробітництво, глобалізацію, поширення демократії і іммігрантську політику отримують енергійну і емоційну відповідь на батьківщині і за кордоном. І це не випадково. Велика стратегія, розроблена для ХІХ століття, не підходить для ХХІ століття.